

ПОКАЗАННЯ ІЗ ЧУЖИХ СЛІВ ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ

HEARSAY EVIDENCE AS A PROCEDURAL SOURCES OF EVIDENCE

Омельчук Л.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університет державної фіскальної служби України

Бичок Т.П., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

У статті з'ясовано зміст поняття показань із чужих слів і запропоновано власне визначення цього поняття. Викладено погляди науковців щодо інституту показань із чужих слів. На підставі аналізу наукових праць установлено, що інститут показань із чужих слів є досить суперечливим інститутом, оскільки в науці кримінального процесу не існує єдиної думки щодо доцільності його закріплення в Кримінальному процесуальному кодексі України й можливості існування в цілому.

Розглянуто умови допустимості показань із чужих слів як процесуального джерела доказів, що закріплені кримінальним процесуальним законодавством. Зазначено, що використання таких показань як доказів у кримінальному провадженні є винятком із загального правила щодо особистого сприйняття фактів особою, яка дає показання.

Здійснено аналіз практики Європейського суду з прав людини й національних судів щодо використання показань із чужих слів як процесуального джерела доказів. Зазначено, що показання із чужих слів як доказів все-таки враховується такими судами під час прийняття рішення. Однак Європейський суд із прав людини неодноразово звертав увагу на те, що показання із чужих слів не можуть бути вирішальними і єдиними під час винесення судового рішення, а мають бути підтверджені іншими допустимими доказами. Щодо практики національних судів, то вона не єдина.

Викладено проблеми правового регулювання показань із чужих слів як процесуального джерела доказів. Звернено увагу на необхідність вдосконалення законодавчого регулювання показань із чужих слів, яке певною мірою нівелюватиме негатив, пов'язаний із порушенням засади безпосередності дослідження доказів, та яке дійсно сприятиме належному використанню таких показань і виконанню завдань кримінального провадження. Запропоновано шляхи вдосконалення недоліків кримінального процесуального законодавства України в такій сфері.

Ключові слова: показання із чужих слів, умови допустимості, судова практика, проблеми правового регулювання.

The article clarifies the meaning of the concept of hearsay evidence and offers its own definition of this concept.

The views of scientists on the institute of hearsay evidence are highlighted. Based on the analysis of scientific works, it is established that the institution of hearsay evidence is a rather controversial institution, because in the science of criminal procedure there is no consensus on the feasibility of its enshrinement in the Criminal Procedure Code of Ukraine and the possibility of existence in general.

The conditions of admissibility of hearsay evidence as a procedural source of evidence, which are enshrined in the criminal procedure legislation, are highlighted. It is noted that the use of such testimony as evidence in criminal proceedings is an exception to the general rule of personal perception of the facts by the person giving the testimony.

An analysis of the case law of the European Court of Human Rights and national courts on the use of hearsay evidence as a procedural source of evidence. It is noted that hearsay evidence as evidence is still taken into account by these courts when making a decision. However, the European Court of Human Rights has repeatedly pointed out that hearsay evidence cannot be decisive and unique in reaching a court decision, but must be corroborated by other admissible evidence. As for the practice of national courts, it is not the only one.

The problems of legal regulation of hearsay evidence as a procedural source of evidence are highlighted. Attention is drawn to the need to improve the legal regulation of hearsay evidence, which to some extent will eliminate the negative associated with the violation of the principle of immediacy of evidence and which will really contribute to the proper use of such testimony and criminal proceedings. Ways to improve the shortcomings of the criminal procedure legislation of Ukraine in this area are proposed.

Key words: hearsay evidence, conditions of admissibility, court practice, problems of legal regulation

Постановка проблеми. Останнім часом кримінальне процесуальне законодавство України зазнало суттєвого реформування. Ця тенденція стосується і процесу доказування. Водночас одним із найпоширеніших джерел доказів у кримінальному судочинстві є показання. З введенням у дію Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) одним із джерел доказів також визнаються показання із чужих слів. А отже, показання із чужих слів є відносно «новим» процесуальним джерелом доказів. Проте норми ст. 97 КПК України, які належать до показань із чужих слів, неоднозначні й такі, що потребують суттєвого аналізу. Це підтверджується насамперед відсутністю єдності судової практики щодо використання показань із чужих слів як процесуального джерела доказів. Крім того, залишається не досить розкритим питання щодо виокремлення умов допустимості показань із чужих слів і розкриття їх змісту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями використання показань із чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні займалися такі вчені: С.Ю. Задерейко, А.В. Панова, Н.В. Скідан, О.П. Острійчук, А.О. Ляш, Г.Р. Крет, В.В. Король,

Т.В. Садова, І.Л. Чернега, В.В. Вапнярчук та інші. Однак варто зазначити, що поки що в Україні відчувається недостатність монографій, присвячених дослідженню показань із чужих слів.

Метою статті є дослідження інституту показань із чужих слів як процесуального джерела доказів, аналіз правового регулювання такого інституту й вироблення пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Показання із чужих слів є досить суперечливим інститутом кримінального провадження, оскільки донедавна українському кримінальному процесуальному праву він був невідомий. Він прийшов до нас із кримінального процесуального права США, в якому розроблено цілу теорію допустимості показань із чужих слів як доказів [1, с. 51].

Однак такий інститут був відомий ще за часів Київської Русі. Так, із погляду кримінального процесу «Руська Правда» виділяла два роди свідків: свідки, які знали фактичні обставини по справі («видоки»), «послухи»); свідки з боку відповідача – «очістніки» (тільки «послухи»). Водночас «видоки» – це свідки, які були очевидцями факту (які в сучасному кримінальному процесі розглядаються як

свідки), а «послухи» – ті, хто щось чув про те, що стався факт, може дати показання із чужих слів. Послухами могли бути й ті, хто просто давав характеристику репутації особи.

І в наступні роки показання свідків як самостійний вид доказів (тобто, «відоцтво» – свідчення очевидців, і «послухство» – показання із чужих слів або показання, що характеризують позивачів чи відповідачів) згадувалися в інших джерелах права, що регламентували кримінально-процесуальну діяльність, у державах, які виникли після поділу Київської Русі (в Новгороді, Пскові, Володимирі, Москві й інших, а також у Великому князівстві Литовському) [2, с. 267].

Водночас п. 15 ч. 2 розділу 3 «Короткого викладу процесів або судових тяжб» (1715 р.), який регламентував статус свідків у кримінальному процесі Російської імперії у XVIII ст., заборонялося надавати свідчення із чужих слів [2, с. 267].

Нині показання із чужих слів регулюються ст. 97 КПК України, відповідно до якої показаннями із чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи [3].

Оскільки показання із чужих слів є досить суперечливим інститутом кримінального провадження, в науці кримінального процесу можна виокремити декілька позицій щодо доцільності й можливості його існування.

Так, наприклад, О.П. Острійчук зазначає, що інститут показань із чужих слів може бути істотною перепорою для встановлення істини в справі, оскільки особа, яка даватиме показання із чужих слів, не може нести відповідальність за їх неправдивість. А використання чуток, якими за своєю суттю можуть бути показання із чужих слів, неприпустиме під час розслідування злочинів, оскільки обвинувачення повинно ґрунтуватися на доказах, достовірність яких можливо перевірити [4, с. 321]. А.О. Ляш взагалі вважає, що доцільно виключити ст. 97 із чинного Кримінального процесуального кодексу України [5, с. 135].

На протигагу цій позиції, Г.Р. Крег вказує лише на необхідність уточнення окремих норм кримінального процесуального закону в частині врегулювання допустимості показань із чужих слів [6, с. 262].

В.В. Король і Т.В. Садова зазначають, що інститут показань із чужих слів є надто суперечливим і потребує вдосконалення [7, с. 434]. Аналогічної думки дотримуються А.В. Панова й Н.В. Скідан [8, с. 200].

І.Л. Чернега підкреслює, що стаття, яка закріплює можливість використання показань із чужих слів як доказу, дуже спірна, оскільки суб'єктивність таких показань сумнівів майже не викликає. Зі статей Кримінального процесуального кодексу зрозуміло, що такі показання можуть використовуватися як докази, якщо неможливо допитати особу, яка дала первинні пояснення, у виняткових випадках, але це виглядає як остання соломинка, за яку повинна хапатися особа, яка відбирає пояснення чи проводить допит [9].

В.В. Вапнярчук вважає, що загалом регламентація цього інституту в кримінальному процесуальному законодавстві є рішенням правильним. Аргументом на користь такого висновку, який, як вбачається, компенсує всі можливі його недоліки, є те, що саме показання із чужих слів інколи можуть бути найкращим із доступних доказів за неможливості отримати інформацію з першоджерела [10, с. 251].

Враховуючи таку зацікавленість науковців до інституту показань із чужих слів, варто зазначити, що не існує наразі наукового визначення поняття «показання із чужих слів». Тому вважаємо за необхідне навести власне визначення на підставі аналізу змісту поняття «показання».

Так, відповідно до ст. 95 КПК України, показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під

час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження [3]. З боку науки кримінального процесу показання – це різновид процесуальних джерел доказів, що становлять відомості, надані в усній або письмовій формі визначенням КПК України колом суб'єктів щодо відомих їм обставин, що є предметом доказування в кримінальному провадженні.

Таким чином, узагальнюючи попередні визначення, пропонуємо під показаннями із чужих слів розуміти відомості, які надані в усній, письмовій або в іншій формі щодо певного факту, що ґрунтуються на поясненні іншої особи, мають значення для відповідного кримінального провадження та можуть бути визнані допустимим доказом у випадках, передбачених КПК України.

Слід зазначити, що в КПК України законодавець окремо закріпив умови допустимості показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні. Це насамперед пов'язано з тим, що використання показань із чужих слів є не загальним правилом, а винятком із нього. Відповідно до ч. 2 ст. 97 КПК України суд має право визнати допустимим доказом показання із чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

Під час прийняття цього рішення суд зобов'язаний враховувати:

- 1) значення пояснень і показань у випадку їх правдивості для з'ясування певної обставини та їх важливість для розуміння інших відомостей;
- 2) інші докази щодо питань, передбачених попереднім пунктом, які подавалися або можуть бути подані;
- 3) обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їх достовірності;
- 4) переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- 5) складність спростування пояснень, показань із чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;
- 6) співвідношення показань із чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;
- 7) можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту [3].

Урахування вказаних положень кримінального процесуального законодавства в сукупності надає можливість суду дійти обґрунтованого висновку щодо визнання показань із чужих слів допустимими.

Водночас законодавець у ч. 3 ст. 97 КПК України закріпив чотири випадки, в яких первинні показання можуть бути замінені показаннями із чужих слів у зв'язку з тим, що суд визнає неможливість безпосереднього допиту особи в суді. Зокрема, суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона:

- 1) відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу;
- 2) відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання;
- 3) не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку;
- 4) перебуває за кордоном і відмовляється давати показання.

Крім того, суд має право визнати допустимим доказом показання із чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана.

У будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання із чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою щодо пояснень осіб, наданих

слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження. Така заборона пов'язана з тим, що вказані особи мають у провадженні процесуальний інтерес. Такі показання не можуть визнаватися доказами, оскільки отримані з неналежащего процесуального джерела [3].

Крім того, показання із чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами, відмінними від положень ч. 2 ст. 97 КПК України [3]. Тобто законність та обґрунтованість судового рішення має визначатися в такому разі підтвердженням показань із чужих слів системою належних, допустимих і достовірних доказів.

Щодо практики Європейського суду з прав людини щодо визнання показання із чужих слів допустим доказом, то неодноразово зазначений Суд звертав увагу на те, що показання із чужих слів не можуть бути вирішальними та єдиними під час винесення судового рішення, а мають бути підтверджені іншими допустимими доказами.

Так, у п. 55 рішення у справі «Корнев і Карпенко проти України» (Заява № 17444/04) від 21 жовтня 2010 р. суд визнав, що «за певних обставин може виникнути потреба послатись на показання, отримані на стадії досудового слідства. Якщо підсудному було надано відповідні й належні можливості заперечити такі показання, чи то під час їх надання, чи на пізнішому етапі, прийняття їх як доказів не суперечитиме саме по собі вимогам пунктів 1 і 3 (d) статті 6 Конвенції. Але із цього випливає, що якщо засудження виключно або вирішальною мірою ґрунтується на показаннях особи, допитати яку чи домогтися допиту якої підсудний не мав можливості ані під час досудового слідства, ані під час судового розгляду, права захисту виявляються обмеженими тою мірою, що є несумісною з гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції» [11].

Проте варто взяти до уваги, що Європейський суд із прав людини у своїй практиці може й відступити від вищезазначеної позиції. Зокрема, в рішенні по справі «Аль-Хавайя й Тахері проти Сполученого Королівства» (Заява № 26766/05-22228/06) від 15 грудня 2011 р. суд визначає так: «засудження, яке ґрунтується винятково або вирішальною мірою на твердженнях свідка, відсутнього в суді, якого обвинувачений не мав можливості допитати під час слідства або судового розгляду, як правило, вважалось би несумісним із вимогами справедливості відповідно до ст. 6 («єдиного або вирішального правила»). Однак це правило не було абсолютним і не мало застосовуватися в спосіб, який не враховував обставин та ігнорував специфіку конкретної правової системи, оскільки це перетворило б правило на тупий і нерозбірливий інструмент, який суперечив би традиційному способу, з допомогою якого Суд підходив до розгляду питання загальної справедливості провадження, а саме зважування конкуруючих інтересів сторони захисту, потерпілого, свідків, публічного інтересу в ефективному здійсненні правосуддя. Відповідно, навіть якщо показання із чужих слів були єдиним чи вирішальним доказом проти підсудного, то їх прийняття як доказу не спричинило б автоматичного порушення п. 1 ст. 6. Водночас, якщо засудження ґрунтувалося виключно або вирішальною мірою на показаннях свідків, які були відсутні в суді, Суд мав піддати провадження детальній перевірці. Через безпеку, пов'язану з прийняттям таких доказів, дуже важливим фактором було зважування в загальному масштабі, який вимагав досить урівноважувальних факторів, включаючи наявність сильних процесуальних гарантій. Питання в кожній справі полягало в тому, чи відбувалися достатні урівноважувальні фактори, зокрема заходи, які дозволяють зробити справедливий й правильний оцінку наявності достовірних доказів» [8, с. 201].

У рішенні по справі «Костовський проти Нідерландів» (Заява № 11454/85) від 29 березня 1990 р. Європейський суд із прав людини зазначив, що письмове показання свідка, яке він дає під присягою, щодо того, що йому повідомила інша особа (показання із чужих слів), може бути використане як доказ, але з надзвичайною обережністю.

У рішенні зазначений Суд посилається на рішення Верховного суду, згідно з яким показання із чужих слів можуть враховуватися навіть тоді, коли свідок не називає особу, яка повідомила йому відповідну інформацію (рішенням від 17 січня 1938 р. (NJ 1938, 709)) [12].

Щодо практики національних судів, то варто зазначити, що вона позбавлена такої ознаки, як єдність. Водночас Верховний Суд зазначив, що показання, які містять висловлювання іншої особи, надані з іншою метою, наприклад, для доведення того, що інша особа висловила саме так за певних обставин, не можуть вважатися показаннями із чужих слів відповідно до ст. 97 КПК України, оскільки в такому разі вони є повідомленням про факт висловлювання, який свідок безпосередньо спостерігав [13].

Аналізуючи показання із чужих слів як процесуальне джерело доказів, особливу актуальність має звернення до проблем правового регулювання показань із чужих слів у кримінальному процесуальному праві України.

Так, ч. 3 ст. 97 КПК України встановлено право суду на визнання неможливим допиту особи за наявності визначених умов. Однак, на наш погляд, такою статтею передбачений занадто широкий перелік випадків, коли суд має право визнати неможливим допит особи, яка надала первинні пояснення. Для прикладу, п. 1 ч. 3 ст. 97 КПК України вказує на неможливість допиту особи, відсутньої під час судового засідання через тяжку психічну хворобу. Однак законом не визначено, про які психічні хвороби йдеться. Це можуть бути хронічні психічні хвороби (шизофренія, епілепсія, пресенільні психози, стареча недоумкуватість, прогресивний параліч тощо), тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство, інші хворобливі стани психіки. В разі хронічних психічних захворювань характерні глибокі й стійкі патологічні зміни психіки, які виражаються в глибокому розладі психологічного контакту з реальною дійсністю, виражених порушеннях мислення, свідомості, пам'яті, афекту, поведінки, критичних здібностей. Останні порушують судження та поведінку, здатність усвідомлювати чи оцінювати реальність. Тому цілком логічно виникає питання щодо правдивості й достовірності почуті від такої особи інформації, реальності її сприйняття та відтворення. Тобто за таких умов може виникнути ситуація, коли суд визнає допустимим доказом показання зі слів особи, яка має тяжкі психічні розлади показання [5].

Крім того, суд має право визнати допустимим доказом показання із чужих слів, якщо підозрюваний, обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана. Відповідно до КПК України, підставами неможливості допиту особи, на які міг вплинути обвинувачений, є смерть, тяжка хвороба або небажання давати показання. Однак для того, щоби довести факт створення обвинуваченим обставин, що спричинили смерть, тяжку хворобу чи залякування свідка, потрібно визнати його винним у вчиненні злочину вироком суду згідно із засадою презумпції невинуватості. Але в ч. 5 ст. 97 КПК України йдеться про визнання особи винною ще до винесення вироку [7, с. 432].

Ще одним із недоліків правового регулювання є незначення кола осіб, які можуть давати показання із чужих слів. Лише в ч. 7 ст. 97 КПК України уточняється, що в будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання із чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою щодо пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору, або співробітнику оперативного

підрозділу під час здійснення ним кримінального провадження. Таким чином, якщо відсутня відповідна заборона, то можна зробити висновок, що малолітні й неповнолітні особи можуть давати показання із чужих слів.

Однак слушною із цього приводу є думка І.Л. Чернеги, яка вважає, що така позиція дуже спірна, оскільки сама по собі можливість легітимності показань із чужих слів уже викликала багато суперечок серед процесуалістів, а якщо окремо брати таку специфічну категорію, як малолітні й неповнолітні, то тут ще більше питань. По-перше, на малолітніх, неповнолітніх дуже легко впливати. Це можуть здійснювати як законні представники, педагоги, так і безпосередньою особою, яка надає первинні показання. По-друге, категорія осіб, яка розглядається, ще не пройшла всіх етапів соціальної формації та її світосприйняття може бути спотворене як власною уявою, так і зовнішніми страхами чи навпаки бажанням виділитись. У таких умовах неможливо передбачити, наскільки показання із чужих слів устами малолітньої чи неповнолітньої особи збережуть свій реальний зміст, чи не будуть такі показання піддані впливу власної фантазії допитуваного [14].

Спірне також положення щодо відмови особи від надання показань у судовому засіданні, адже відмовитися давати показання в судовому засіданні мають право лише свідки, які є членами сім'ї та близькими родичами обвинуваченого. Інші свідки зобов'язані давати правдиві показання про відомі їм обставини, що підлягають доказуванню. За надання завідомо неправдивих показань або за відмову від надання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, крім випадків, передбачених КПК України, свідок несе кримінальну відповідальність за ст. 384, 385 Кримінального кодексу України. А за злісне ухилення від явки до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду свідок несе відповідальність, встановлену законом.

Таким чином, результати проведеного дослідження вказують на необхідність уточнення окремих норм кримінального процесуального закону в частині врегулювання допустимості показань із чужих слів. Зокрема, вбачається за доцільне закріпити в КПК України положення про те, що показання із чужих слів можуть бути визнані судом допустимим доказом у виняткових випадках, які уне-

можливають допит особи, яка надала первинні пояснення, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. Крім того, доцільне закріплення положення про те, що суд має право визнати допустимим доказом показання із чужих слів за наявності обставин, що можуть свідчити про створення підозрюваним, обвинуваченим або його сприянням обставин, за яких особа не може бути допитана. Також необхідно законодавчо закріпити коло суб'єктів, які можуть давати показання із чужих слів.

Висновки. У результаті проведеного дослідження, виконаного на основі аналізу чинного кримінального процесуального законодавства України, теоретичного осмислення низки наукових праць сформульовані висновки щодо використання показань із чужих слів як процесуального джерела доказів.

У результаті аналізу напрацьовань науковців виявлено, що не досить обґрунтованими залишаються питання щодо розкриття сутності показань із чужих слів. Крім того, серед вчених немає одностайної думки щодо можливості використання показань із чужих слів як процесуального джерела доказів і взагалі доцільності закріплення такого інституту в КПК України. Не вдаючись до аналізу висловлених негативних моментів, вважаємо, що загалом закріплення показань із чужих слів у кримінальному процесуальному законодавстві є вірним рішенням. Викладено недоліки правового регулювання показань із чужих слів у законодавстві України й запропоновано внести зміни до КПК України. Зокрема, вбачається за доцільне закріпити в КПК України положення про те, що показання із чужих слів можуть бути визнані судом допустимим доказом у виняткових випадках, які унеможливають допит особи, яка надала первинні пояснення, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів. Крім того, доцільне закріплення положення про те, що суд має право визнати допустимим доказом показання із чужих слів за наявності обставин, що можуть свідчити про створення підозрюваним, обвинуваченим або його сприянням обставин, за яких особа не може бути допитана. Також необхідно законодавчо закріпити коло суб'єктів, які можуть давати показання із чужих слів.

ЛІТЕРАТУРА

- Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / О.О. Бондаренко, Г.І. Глобенко, В.В. Романюк та ін. ; за заг. ред. О.О. Юхна ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1, Каф. кримінал. процесу та організації досуд. слідства. Харків : ХНУВС, 2018. 156 с.
- Задерейко С.Ю. Генеза показань свідка як джерело доказів у кримінальному процесі. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 2. 2018. С. 265–271.
- Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення: 22.05.2020).
- Острійчук О.П. Місце показань в системі процесуальних джерел доказів. *Часопис Київського університету права*. 2013. Вип. 3. С. 319–322.
- Ляш А.О. Показання з чужих слів: норма, яка підлягає виключенню з КПК України. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави* : матеріали V Міжн. наук.-практ. конф. / укладачі І.П. Голосніченко, Т.О. Чепульченко, В.Ю. Пряміцин. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. С. 134–135.
- Крет Г.Р. Допустимість показань із чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2 (5). 2014. С. 254–262.
- Король В.В., Садова Т.В. Показання як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 428–434.
- Панова А.В., Скідан Н.В. Окремі питання використання показань із чужих слів у кримінальному процесі України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2018. С. 199–203.
- Чернега І.Л. Показання з чужих слів: новела чи ретрес? URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8525/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5> (дата звернення: 22.05.2020).
- Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
- Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. Заява № 17444/04 / *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637 (дата звернення: 23.05.2020).
- Рішення ЄСПЛ у справі «Костовський проти Нідерландів» від 29 березня 1990 р. Заява № 11454/85. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_090 (дата звернення: 23.05.2020).
- Рішення суду загальної юрисдикції : Постанова Верховного Суду від 19 листопада 2019 р. у справі № 441/845/17. Провадження № 51-8328км18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85934761> (дата звернення: 23.05.2020).
- Чернега І.Л. Показання із чужих слів устами малолітніх та неповнолітніх. Проблеми допустимості. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4540/Chernega%20Pokazannya%20z%20chuzhih%20sliv%D1%96v%20ustami%20malol%D1%96tn%D1%96h.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 24.05.2020).